

Antti O. Arponen

Salpausselän kisat: hiihto muuttuu, juhla pysyy

Norja oli 1800-luvun loppupuolella hiihtourheilun ja kilpahiihdon edelläkävijä. Holmenkollenin kisat Kristianiassa eli nykyisessä Oslossa kehittivät johtavaksi kansainväliseksi talviurheilutapahtumaksi.

Ruotsalaiset aloittivat vuonna 1901 Tukholmassa Pohjoismaisten kisojen järjestämisen, mutta ne eivät kohonneet Holmenkollenin tasolle.

Suomalaisesta näkökulmasta Holmenkollenin kisojen kohokohta oli 50 kilometrin hiihto. Suomessa kilpahiihdon harrastus ja arvostus lisääntyivät vauhdikkaasti 1900-luvun alussa. Meillä oli kuitenkin ongelma. Suomessa oli alusta asti hiihdetty kilpaa tasamaalla, lähinnä järvien jäällä. Holmenkollenin hiihtoreitillä oli jyrkkiä nousuja ja laskuja.

Keskusjärjestö SVUL:n urheilukonsulentti Lauri Pihkala esitti vuonna 1915 tavoitteen: ”Kollen on vallattava”. Pihkalan aloitteesta Kuopioon Puijon rinteille raivattiin talvella 1916 vaativa hiihtoreitti, jolla kilpailtiin ensimmäinen Puijon hiihto, 50 kilometriä. Parhaiden suomalaisten oli tarkoitus lähteä Holmenkollenille, mutta venäläiset viranomaiset eivät myöntäneet heille passeja. Oli tullut ilmi, että nuoria suomalaisia miehiä siirtyi salaa sotilaskoulutukseen Saksaan, ja viranomaiset pyrkivät kaikin tavoin estämään sen.

Norjalaiset hallitsivat Holmenkollenin 50 kilometrin kilpailua, kunnes talvella 1922 *Suomen Urheilulehti* saattoi vetää etusivulleen otsikon: ”Suomalaisen hiihdon loistavin päivä”. Anton Collin ja Tapani Niku ottivat Holmenkollenilla kaksoisvoiton.

Suomalainen kilpahiihto oli tavoittanut norjalaisten etumatkan, mutta myös tulevaisuus on turvattava. Niinpä Lauri Pihkala halusi Suomeen Holmenkollenin kaltaisen vuotuisen talviurheilutapahtuman.

Puijo oli Pihkalan mielestä liian kaukana etelän keskuksista. Pihkala kirjoitti 13.3.1922 *Suomen Urheilulehdessä*: ”Minkälainen olisi Lahti tällaisen kilpailun työssijana? Suhteellisen lyhyet matkat kaikkialle. Hyvä ympäristön maasto. Se kilpailu kokoaisi katsojia ja osanottajia, ja sitä järjestämäänkin olisi helpompi saada apuvoimia muualtakin.”

Lahtelaiset innostuivat, ja Lahden Hiihtoseuran perustava kokous pidettiin 3.4.1922 tarkoituksena ”edistää hiihto-, mäenlasku- ja kelkkaurheilua innostamalla jäseniänsä ja muitakin henkilöitä. lähinnä koulu-nuorisoa, näitä urheiluja harjoittamaan”. Seuran tehtäväksi tuli ylläpitää suksimäkiä ja panna toimeen hiihto- ja mäenlaskukilpailuja.

Ensimmäiset Salpausselän hiihdot, suomalainen vastine Holmenkollenille, järjestettiin 3.-4.1923. Lahteen rakennettiin hiihtokeskus toimitiloineen, katsomo, sauna ja uusi hyppymäki, jossa oli mahdollista hypätä jopa 40 metriä, pitemmälle kuin missään muualla Suomessa. Kilpaladut vietiin Salpausselän rinteille.

Ensimmäiset kisat olivat pettymys. Järjestäjät odottivat ulkomaalaisia kilpailijoita, mutta heitä ei tullut yhtään. 50 kilometrin kilpaan lähti vain 13 miestä. Mäenlaskussa ja yhdistetyssä järjestettiin Suomen mestaruuskilpailut ja ne saivat kohtalaisen osanoton. Pääsylippuja painatettiin 17 000, mutta lauantain kilpailuja seurasi vain vähän yli 1 000 katsojaa, eikä heitä sunnuntainakaan ollut 3 000 enempää.

Ulkomaisten kilpailijoiden saaminen Lahteen osoittautui vaikeaksi. Norjalaisia sen paremmin kuin ruotsalaisia ei lupauksista huolimatta saatu kolmiin ensimmäisiin kisoihin.

Ranskan Chamonix’ssa järjestettiin talvella 1924 kansainvälinen talviurheiluviikko, jolle myöhemmin myönnettiin ensimmäisten talviolympiakisojen arvo. Ohjelmassa oli muun muassa Kansainvälisen Hiihtoliiton FIS:n kongressikisat, joita FIS päätti ryhtyä järjestämään jokaisena talvena. Vuoden 1926 kisat myönnettiin suomalaisten järjestettäväksi.

Kongressikisat saivat myöhemmin hiihtolajien maailmanmestaruuskilpailujen arvon. Talvella 1926 Lahdessa oli kilpailijoita kuudesta maasta. Suomalaiset hallitsivat hiihtolatuja, norjalaiset mäkeä ja yhdistettyä. Salpausselän kisoissa koettiin ensimmäisen kerran suuren urheilujuhlan tuntua: kaupunki oli juhlahilputettu ja koristeltu.

Lahti nousi näin maamme johtavaksi talviurheilukaupungiksi. SVUL:n hiihtojaosto itsenäistyi Suomen Hiihtoliitoksi 1931 ja sen kotipaikaksi tuli Lahti. Hiihtoliiton kolme ensimmäistä puheenjohtajaa Juho Hillo, Tauno Aarre ja Yrjö Kaloniemi olivat hekin lahtelaisia.

Suomessa Salpausselän asema talven suurimpana hiihtourheilun tapahtumana ei ole ollut koskaan uhattuna. Puijon kisat Kuopiossa jäivät kaikilla mittareilla mitattuna jo 1930-luvulla jälkeen, samoin Rovaniemellä 1920-luvun lopussa aloitetut Ounasvaaran kisat.

Salpausselkä vahvisti 1930-luvulla asemansa talven toisena suurena kansainvälisenä kilpailuna Holmenkollenin ohella. Uudessa hypyrimässä lennettiin yli 50 metriä ja kisojen radiointi alkoi 1932, jolloin myös tasavallan presidentti kunnioitti kisoja läsnäolollaan. Talvella 1934 katsojia oli jo 20 000, heistä 7 000 seuraamassa ensimmäisen kerran järjestettyä iltamäenlaskua ja ilotulitusta.

Kisoista oli tullut kansanjuhla. Kisajunat eri puolilta maata kuljettivat katsojia paikalle. Vuonna 1938 rakennettiin Salpausselän oma rautatieasema.

Talven 1938 MM-hiihtoja seurasi viiden päivän aikana lähes 100 000 katsojaa, heistä 60 000 pääsylipun lunastaneita. Hiihto oli noussut Suomen talviseksi menestyslajiksi, ja ladulla Suomi olikin maailman ykkönen. 18 kilometrin hiihdossa Pauli Pitkänen voitti, Kalle Jalkanen oli kolmas ja 20 parhaan joukossa oli 10 suomalaista. Osanottoahan ei siihen aikaan rajoitettu. 50 kilometrillä Jalkanen voitti, Alvar Rantalahti sai hopeaa ja 11 ensimmäisen joukossa oli kymmenen suomalaista ja yksi norjalainen. 4x10 kilometrin viestin vei Suomi.

Sotavuodet keskeyttivät kehityksen, sen ohella myös Salpausselän kisat. Talvella 1940 kilpailuja ei voitu järjestää.

Sotien jälkeen tapahtuma haki muotoaan. Esimerkiksi 1948 ohjelmassa oli hiihtoesteratsastuksen SM-kilpailu.

Suomalaisen hiihdon uusi nousu nähtiin 1950-luvulla olympia- ja MM-tasolla. Naisten hiihto tuli kansainväliseen ohjelmaan. Suomalaiset nousivat kärkeen mäkihypyssä ja yhdistetyssäkin. Talvella 1952 Salpaus-

Kisajuna on saapunut Salpausselän asemalle 1958 maailmanmestaruuskisoihin. (Kuvaaja Erkki Halme. Lahden kaupunginmuseon kuva-arkisto)

selällä suomalaiset voittivat kaikki lajit ja maksaneita katsojia oli 82 600. Uutta olivat muun muassa kisatytöt ja sekuntikellon käyttö ajanotossa.

Maksaneiden katsojien määrä lähenteli 1954 jo 100 000 rajaa, kun kansa tuli katsomaan Veikko Hakulista, Heikki Hasua ja Lahden omaa naishiihtäjää Siiri Rantasta sekä suomalaisia mäkimiehiä. Puheet suuresta kansanjuhlasta eivät olleet enää liioiteltuja.

Neuvostoliiton urheilijat tulivat mukaan vuonna 1955 ja Keski-Euroopan maiden osanotto lisääntyi vähitellen. Uudessa hyppyrimäessä lennettiin 1955 lähes 80 metriä ja maksaneita katsojia Salpausselällä oli siihenastinen ennätys 106 600.

Kun Lahti isännöi hiihdon MM-kilpailut 1958, urheilijoita oli jo 18 maasta Amerikkaa myöten. Kymmenen kilpailupäivän aikana myytiin 204 600 pääsylippua. Lisäksi paikalla oli vapaalippulaisia.

Kahdeksasta lajista suomalaiset voittivat neljä. Veikko Hakulinen voitti 15 kilometriä ja Kalevi Hämäläinen 30 kilometriä. Mäkihypyssä Juhani Kärkinen ja Ensio Hyytiä saivat kaksoisvoiton.

Yhdistetyssä hypättiin ensin mäki, seuraavana päivänä hiihdettiin, minkä jälkeen ryhdyttiin laskemaan pistemääriä. Paavo Korhonen hiihti hyvin, mutta tultuaan maaliin hän ei tiennyt sijoitustaan kuten ei kukaan muukaan. Korhonen siirtyi kaikessa rauhassa hiihtostadionin saunaan, jonka lauteille hän sai tiedon voitostaan. Paikalle rynnänneelle lehtiväelle Paavo järjesti tiedotustilaisuuden saunan pukuhuoneessa.

Vuoden 1958 MM-hiihdot tuottivat Lahden Hiihtoseuralle 10 miljoonan markan tappion. Jokatalviset kilpailut tuottivat yleensä voittoa, mutta 1960-luvulla oltiin vaikeuksissa katsojamäärien alkaessa vähentyä. Kilpailut televisioitiin ensimmäisen kerran 1959, minkä seurauksena hiihtoväki ei enää suurin joukoin lähtenyt kilpailupaikalle.

Suomalaisten olympiamenestys, kruununa Veikko Kankkosen olympiakulta mäkihypyssä, toi 1964 Salpausselän kisoihin yleisöennätyksen, 114 000 katsojaa. Penkkiurheilijat alkoivat kuitenkin siirtyä hangesta ja pakkasesta lämpimiin jäähalleihin.

Hiihto- ja mäkiheilijöitä oli kehitettävä. Salpausselällä alettiin satsata iltamäenlaskuun ja hyppymäkien kehittämiseen. Hiihtoseuran omia urheilijoita tuettiin harjoittelussa, hankittiin muovimäki kesäharjoitteluun. Pelkkä hiihto ei enää vetänyt yleisöä, joten oli keksittävä oheistapahtumia ja lisättävä yleisön viihtymistä.

Hiihtostadion oli siirtynyt 1970-luvun alussa Lahden kaupungin omistukseen. Valtiovaltakunta alkoi tukea lahtelaisten hankkeita, sillä MM-tason tapahtumien merkitys ymmärrettiin. Hiihtostadionin alue remontoitiin urheilukeskukseksi, jossa kesällä voitiin uida, yleisurheilla ja pelata jalkapalloa. Katsomot rakennettiin uusiksi ja puisen käsikäyttöisen tulostaulun tilalle tuli sähköinen taulu.

Uudessa betonimäessä hyppääjät lensivät yli 100 metriä, ja sen myötä mäkihyppy alkoi kiinnostaa yleisöä pysyvästi enemmän kuin hiihto. Mainosbudjettia kasvatettiin 1970-luvulla rajusti.

Vuoden 1978 MM-hiihdoissa maksaneita katsojia oli 173 600. Mukana oli 26 maata ja toimittajia 500. Suomalaiset voittivat naisten viestihiihdon MM-kullan ja mestaruuden saivat myös Helena Takalo 5 kilometrillä ja Tapio Räisänen suurmäessä. Vuoden 1978 hiihtojen draamaan kuului kansansuosikki Juha Miedon hiihto 50 kilometrillä: maaliintulon jälkeen suoraan saunaan, kun sukset eivät pitäneet eivätkä luistaneet.

Koneellisen latujenteon seurauksena 1980-luvulla näytti kuin hiihtäjä olisi edennyt rautatiekiskoilla. Puusukset olivat vaihtuneet muovisuksiin,

perinteisen hiihtotavan rinnalle tuli luisteluhiihto eli vapaa hiihtotapa, sauvat pitenevät, sukset lyhenivät.

Salpausselän kisoihin oli edelleen tulijoita, mutta katsojien vaatimukset muuttuivat. Perinteinen 50 kilometriä hiihdettiin viimeisen kerran 1986, sillä se ei yleisöä enää kiinnostanut. Viisikymppinen on hiihdetty sen jälkeen vain MM-laduilla 1989 ja 2001.

Sen sijaan musiikin ykkösnimi Dingo kokosi talven 1986 kisoissa yleisöravintolaan 13 000 henkeä. Kansanjuhlan onnistumiseen tarvittiin muitakin kuin urheilijoita.

Yleisön suosikki oli mäkihyppääjä Matti Nykänen, joka 1980-luvulla keräsi ”Selällä” ennätyselliset seitsemän voittoa.

Yleisön palvelua kehitettiin vuodesta toiseen. Monta tuntia ja monta päivää kestävässä tapahtumissa ruokahuolto on oleellisessa asemassa. Hernekeitto, grillimakkara ja kahvi ovat säilyttäneet asemansa, mutta viime vuosikymmeninä hampurilaiset ovat ottaneet tärkeän roolin.

Oheistoiminnoista kisataanssit olivat kauan suosittu tapahtuma, kunnes huvittelu 1970-luvulla alkoi siirtyä ravintoloihin. Vuoden 1989 MM-hiihdoissa suomalaiset menestyivät erinomaisesti voittaen kuuden

Yleisöä Salpausselän 1957 esikisoissa, taustalla pari vuotta aikaisemmin uusittu hyppymäki. (Kuvaaja Erkki Halme. Lahden kaupunginmuseon kuva-arkisto)

lajin kirkkaimmat mitalit. Harri Kirvesniemi oli ykkönen 15 kilometrillä. Jari Puikkonen voitti suurmäen ja Suomen kvartetti joukkuemäen.

Naisten puolella menestys oli melkein käsittämätön: Viestikullan lisäksi kolmoisvoitto Marja-Liisa Kirvesniemen johdolla 10 kilometrillä ja kolmoisvoitto Marjo Matikaisen johdolla 15 kilometrillä.

Kymmenen kilpailupäivän aikana myytiin 455 700 pääsylippua. Suurin tungos oli joukkuemäen iltana, kun mäkimonttuun tunki yli 80 000 ihmistä. Median edustajia oli Lahdessa 1300.

Mäkihyppyyn tuli V-tyyli ja lahtelainen 16-vuotias olympiavoittaja Toni Nieminen veti talvella 1992 kisojen katsomoon kaikkien aikojen ennätysten: 119 200 maksanutta.

Lajit kehittyivät vuosien varrella. Mäkihyppystä toinen kierros alettiin hypätä käännetyssä järjestyksessä niin että avauskierroksen voittaja tuli tornista viimeisenä. Yhdistetyssä siirryttiin Gundersen-menetelmään eli mäki-ilvan jälkeen hiihto-osuudelle lähdettiin mäkitulosten mukaisessa järjestyksessä, jolloin ensimmäinen maaliin tulija oli kilpailun voittaja.

Salpausselällä kilpailtiin talvella 2001 kuudennen kerran hiihtolajien MM-mitaleista. Kilpailut jäivät historiaan dopingkisoina kuuden suomalaisen urheilijan jäädessä kiinni kielletyistä aineista.

Salpausselän kisat järjestetään nykyisin maailmancupin osakilpailuina. Yleisömäärät ovat pudonneet parhaista vuosista. Vapaachtoisia toimitsijoita tarvitaan kuitenkin joka vuosi reilusti yli tuhat. Kisatunnelma on säilynyt vuosikymmenestä toiseen, ja monelle penkkiurheilijalle Salpausselkä on yhä jokatalvinen käyntikohde.

Salpausselän kisat on edelleen suomalainen kansanjuhla, mutta jos joku vanhempi urheilun seuraaja ei ole sattunut käymään kisoissa esimerkiksi 1980-luvun jälkeen, hän voisi yllättyä nykyisestä.

Kisojen internet-etusivulla ei ennen tapahtumaa puhuta hiihdosta eikä mäkihyppystä, mutta toki mainostetaan, että kisalipulla pääsee näkemään Jannan, Elastisen, Kasmirin ja Mikael Gabrielin. Lahti Ski Gamesia voi seurata myös facebookissa ja twitterissä. Nettisivujen mukaan tärkeitä tapahtumia ovat myös 20. lasten talviolympialaiset ja FIS World Snow Day. Kisaturisteja muistutetaan myös siitä, että kisojen uusi vaatetuskumppani on One Way, että kisat rantautuvat kauppakeskus Trioon jo helmikuussa ja tapahtuman lukuisiin uutuuksiin kuuluu Nescafé Winter Games -alue.

Niin muuttuu hiihtomaailma. Talvikarnevaali pysyy.

Lähteet

- Arponen, Antti O.: *Puijon mäestä maailmalle. 75 talvea Puijon kisoja 1916–1990, 60 vuotta PHS:n toimintaa 1930–1990*. Puijon Hiihtoseura. 1990.
- Eljanko, Harri & Kirjavainen, Jussi: *Suomen hiihdon historia 1886–1968*. WSOY. 1969.
- Heikkinen, Antero: *Kansallisurheilun suuri nousu. Suomen hiihtourheilun laajuus, yhteiskunnalliset tavoitteet ja merkitys 1918–1940*. Liikuntatieteellisen Seuran julkaisu nro 82. 1981.
- Heikkinen, Antero: *Salpausselkä Suomen hiihdon historiassa*. Lahden museo- ja taidelautakunta. Tutkimuksia VIII. 1977.
- Heinonen, Jouko & Karisto, Antti & Laaksonen, Pekka: *Salpausselän kisat. Suomalainen kansanjuhla*. Lahden Hiihtoseura ry. 2005.
- Häkkinen, Paavo: *Lahden Hiihtoseura 1922–1982. 60-vuotisjuhlajulkaisu*. Lahden Hiihtoseura. 1982.
- Jussila, Pentti: *Suomen hiihto*. Otava. 1998.
- Karisto, Antti & Laaksonen, Pekka: *Punapaidat. Lahtelainen mäkilegenda*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura ja Hiihtomuseo. 2011.
- Mäkeläinen, Jarmo: *Sankaritarinoita Salpausselältä*. 2011.
- Raatikainen, Voitto: *Hiihdon MM 78*. Arvi A. Karisto Oy. 1978.
- Santala, Lauri: *Suomen hiihto I*. WSOY ja SVUL:n hiihtojaosto. 1926.
- Santala, Lauri: *Suomen hiihto II. Salpausselkä–Holmenkollen*. SVUL:n hiihtojaoston julkaisu. 1926.
- Tarvanen, Toivo: *Lahden Hiihtoseura 1922–1947*. Lahden Hiihtoseura ry. 1947.
- Tarvanen, Toivo: *Lahden Hiihtoseura 1922–1962. 40-vuotisjuhlajulkaisu*. Lahden Hiihtoseura. 1961.
- Tarvanen, Toivo: *Suomen hiihto 1926–1936*. Suomen Hiihtoliitto ja WSOY. 1937.
- Tarvanen, Toivo & Häkkinen, Paavo: *Lahden Hiihtoseura 1922–1972. 50-vuotisjuhlajulkaisu*. Lahden Hiihtoseura. 1972.
- Vahtola, Jouko: *Suomen mäkihypyn historia*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. 2012.
- Vuorio, Pentti: *Lahden Hiihtoseura 80 vuotta, vuodet 1982–2002*. Lahden Hiihtoseura. 2002.